

FAKTOGRAFINIS INFORMAVIMAS BIBLIOTEKOJE

MYKOLAS MASIOKAS

Darbo intensyvinimas, efektyvių aptarnavimo formų ieškojimas iškelia bibliotekoms naujų teorinių ir praktinio pobūdžio problemų. Viena perspektyvių aptarnavimo plėtimo bibliotekose sferų yra faktografinis informavimas. Ši veiklos kryptis (šalia aptarnavimo knygomis ir bibliografinė informacija) bibliotekose yra gyva nuo seno, bet praktikuojama labai siaurai ir nediferencijuotai nuo bibliografinės informacijos. Bibliografotyros vadovėliuose aptariama „faktinės užklausos“ ir „žinytinių (spravočnyje) leidinių fondas“. Spaudinių tipologijoje žinytinių leidiniai išskirti į atskirą tipą. Toliau faktografijos teorija nebuvo plėtojama.

Automatizavus faktografines paieškas, ypač chemijos srityje, kai kuriuos faktografijos postulatus suformulavo informatika. Apibrėžta „fakto“ sąvoka. Informatikoje „faktas“ — tai tam tikras objektyvus reiškinys, apie kurį esama informacijos¹. Sukurta faktografinės informacijos paieškos teorija², išręskintas faktografinių ir dokumentinių (tarp jų bibliografinių) paieškų sistemų esminis skirtumas, kuris pasireiškia tuo, kad pirmuoju atveju abonentui tiesiogiai išduodama reikalinga informacija, o antruoju — originalai, kopijos arba saugojimo adresai dokumentų, kuriuose yra reikalinga informacija³. Aptartos faktografinės kartotekos, faktografinės paieškos objekto sąvokos ir kt. Taigi informati-

kos mokslinio aparato bazėje, remiantis „fakto“ sąvoka, kuriamos faktografijos sąvokos ir terminai, paraleliniai bibliografotyros terminams.

Koks gi naujosios disciplinos — faktografijos — santykis su bibliografotyra ir bibliotekotyra? Faktografijos objektas suprantamas labai plačiai. Tai objektyvūs reiškiniai, įvairūs įvykiai ir kiti faktai, apie kuriuos kas nors žinoma ir užfiksuota bet kokia forma. Tačiau spaudinio pasirodymas irgi objektyvus faktas. Spauda yra bibliografotyros tyrimo objektas. Išeina, kad faktografija suponuoja bibliografotyros objektą, tai yra bibliografotyra yra spaudinių faktografija. Šitokia nelaukta išvada išplaukia iš „fakto“ sąvokos informatikoje. Galbūt taip ir yra, nors „fakto“ sąvoka ir faktografijos objektas dar bus tikslinami. Tačiau svarbiausia ne tai. Mat šios dvi disciplinos naudoja skirtingus specialius tyrimo metodus (faktografinį ir bibliografinį) ir siekia skirtingų tikslų, todėl rezultatai gaunami skirtingi: įvairių gyvenimo sferų faktografinės analizės ir registravimo rezultatas yra faktografiniai įrašai (potencialūs faktografinės paieškos objektai), o spaudos produkcijos bibliografinės analizės ir registravimo rezultatas yra bibliografiniai įrašai. Taip prieiname prie faktografinės informacijos dokumentinimo, kuris informatikų dar nepakankamai ištirtas.

¹ Кристальный Б. В., Раскина А. А., Сидоров И. С., Устинова З. С. О понятии «факт» в информатике. — Науч.-техн. информация. Сер. 2, 1973, № 10, с. 12—14.

² Штейн В. С. Фактографические информационно-поисковые системы: их особенности и проблемы. — В сб.: Вопросы информационной теории и практики. М., 1974, № 24, с. 9—26.

³ Михайлов А. И., Черный А. И., Гиляревский Р. С. Основы информатики. М., 1968, с. 248.

Kaip jau ne kartą įsitikinta, informacijos teoriniai ir praktiniai laimėjimai (šiuo atveju faktografijos) nenuneigia, o priešingai — suteikia bibliotekotyrin naujų vystymosi impulsų.

Faktografai, daugiausia rūpindamiesi faktografinės informacijos paieškų sistemomis (rankinėmis ir ypač automatizuotomis), iki šiol apsieina be „faktografinio dokumento“ sąvokos apibrėžimo, kuris praverstų bibliotekininkams, organizuojantiems, be kitų, ir faktografinių dokumentų fondus, ir jų visuomeninį panaudojimą. Suformuluokime apibrėžimą. Faktografiniu dokumentu vadinysime spaudinį ar nepublikuotą leidinį, kuriame pateikti susisteminti faktiniai duomenys, skirti greitesniam suradimui ir informavimui. Tai visų pirma enciklopedijos, žinynai ir žodynai.

Pastaraisiais dešimtmečiais TSRS ir užsienyje susikūrė vadinamosios standartinių informacinių duomenų tarnybos, kurios kaupia faktinius duomenis apie medžiagas, jų konstantas, apdoroja ir išleidžia žinynus. Žinynų išeina vis daugiau. Prie žinynų, iš kurių teikiamos faktografinės informacijos, reikia taip pat priskirti statistikos rinkinius, administracinio teritorijų paskirstymo, adresų, telefonų knygas, suvestinius planus ir panašius vienkartinus leidinius.

Susidarė periodinių faktografinių leidinių grupė. Pavyzdžiui, „Biulletenij meždunarodnych naučnych sjezdov, konferencij, kongressov, vystavok“ (leidžia Sąjunginis mokslinės techninės informacijos institutas), „Biulletenij registracii NIR i OKR“ (Sąjunginis mokslinis techninis informacinis centras), „Perečenij meždunarodnyh i inostrannyh vystavok, provodimych v SSSR pri so-deistvii v/o „Ekspocentr“ (TSRS pramonės prekybos rūmai) ir kt.

Literatūros ir dokumentacijos kitimai, nuo kurių priklauso bibliotekų fondai, palankūs faktografijai. Antai sparčiai daugėja specialios paskirties dokumentų. Kai kurie jų turi ryškų faktografinį

pobūdį, pavyzdžiui, pramoniniai katalogai, kainoraščiai, normatyviniai dokumentai. Siems dokumentams būdinga tai, kad jie „valdomi“, tai yra sistemingai koreguojami, keičiami ir pan. Specialūs dokumentai, įsiliedami į bibliotekų fondus šalia žinyinių leidinių, labai sustiprina bibliotekų galimybes teikti faktografinės informacijos, pajvairina skaitytojų sudėtį ir iškelia naujų teorinių ir praktinių uždavinių.

Faktografinių dokumentų srautą, gaunamą bibliotekose, galima suskirstyti į tris dalis: 1) retrospektyvinis fondas, 2) einamosios naujienos, 3) koreguojantis srautas.

Faktografiniams dokumentams būdingas dinamiškumas, nuolatinis atsinaujinimas. Intensyviausias yra normatyvinių dokumentų koreguojantis srautas (standartizacijos, techninio normavimo, kainodaros, teisėtvarkos dokumentai). Būdingi korektyvai tokie: anuliacijos, keitimai, taisymai, galiojimo terminų kilnojimas, papildymai. Kitas, taip pat intensyvus, srautas yra duomenų, susijusių su pramonės išleidžiamais įrengimais ir gaminiais: išėmimas iš gamybos, vienu modelių keitimas kitais, atskirų parametru keitimas, gamintojų keitimas ir pan. Būna duomenų, patikslinančių informaciją apie įvairius reikinius: konferencijas, parodas ir t. t. Savarankišką reikšmę įgijusi adresų, telefonų ir teleksų informacija ir jos kitimai.

Koreguojantis faktinių duomenų srautas nėra savarankiškas, jis įterpiamas į retrospektyvinį fondą ir bibliografinį informacinį aparatą. Pravartu aptarti, koks šių duomenų santykis su aprašo elementais bibliografiniame įrašė, pavyzdžiui, normatyvinio dokumento ir pramoninio katalogo bibliografiniuose įrašuose. Šitie duomenys sutelkiami vadinamojoje specifinių duomenų srityje. Tai iš esmės yra faktinių duomenų sritis bibliografiniame įrašė. Jie yra fakultatyviai susiję su bibliografinėm pa-

ieškom, retai atlieka dokumento identifikavimo funkciją. Šių duomenų užklauso taip pat laikytinos ne bibliografinių duomenų patikslinimo, o faktografinėms užklausomis.

Tradicinis bibliografijos skyrius yra dvilypis: viena, bibliografinių leidinių fondo, katalogų ir kartotekų pagrindu jis teikia bibliografinės informacijos, antra, remdamasis žinyriniais leidiniais, teikia faktografinės informacijos. Tas dvilypumas ne amžinas. Padaugėjus žinyrų ir padidėjus jų reikšmei, jau dabar metodiniai centrai rekomenduoja stambiose bibliotekose jiems skirti atskiras skaityklas⁴, tuo pačiu suteikiant faktografiniam informavimui didesnę autonomiją. Tai sveikintina kryptis.

Bibliotekų fondams papildžius specialiomis techninės literatūros rūšimis, aptarnavimas kuriomis turi faktografinį pobūdį, susidarė bazė ir sąlygos plėtoti faktografinį informavimą, atsirado prielaidos faktografiniam informavimui peraugti į naują kokybę — kurti bibliotekose faktografinės informacijos tarnybas. Tokių tarnybų efektyvumu nereikėtų abejoti. Mokslinės techninės bibliotekos, kuriose faktografinis informavimas tapo jų darbo objektu, šiuo metu daugiausia faktografinių informacijų suteikia apie pramonės išleidžiamą produkciją, tuo jau dabar sutaupydamos nemažą brangaus liaudies ūkio specialistų laiko, eikvojamo vadinamosios „smulkios“ informacijos paieškoms⁵.

Opi faktografinės informacijos paieškos aparato problema. Faktografinių Respublikinė mokslinė techninė biblioteka

dokumentų fondai bibliotekose iš tradicijos tvarkomi tik bibliografiniais būdais. Tuo tarpu įprasti bibliografinės paieškos metodai čia jau nėra efektyvūs. Reikia kurti specializuotą faktografinės paieškos aparato modelį bibliotekoms.

Aktualus darbo pasidalijimas tarp bibliotekininkų ir informatorių. Praktika rodo, kad dauguma faktografinių užklausų nesudėtingos, nes atsakymų į jas relevantiškumas būna akivaizdus, todėl jos įveikiamos bibliotekininkų⁶. Faktografinės paieškos reikalauja iš bibliotekininkų gero įvairių žinyrų ir ypač spec. rūšių pažinimo, įvaldytos paieškų metodikos. Faktografinis informavimas turi kūrybos elementų, todėl teikia bibliotekininkams nemažą moralinį patenkinimą. Čia, žinoma, reikia specialaus išprusimo ir patirties, įgalinančios analizuoti ir nujausti, tačiau apskritai užtenka bendrų techninių žinių⁷. Kas kita analitinės užklauso, kurias vykdo informatoriai su inžinerinių pasirošimų, pritaikdami savo dalykines žinias. Tokioje plotmėje tikslings darbo pasidalijimas įmonių (organizacijų) mokslinės techninės informacijos tarnybose.

Mūsų faktografinės informacijos tarnybos koncepcija grindžiama ne tik nauju bibliografotyros ir faktografijos santykiu, bet ir tuo, kad ekonomiškiausia yra bibliotekininkams įvaldyti šį darbo barą, kadangi jie organizuoja faktografinių dokumentų fondus ir tiesiogiai bendrauja su jų skaitytojais.

Įteikta 1982 m. gruodžio mėn.

⁴ Алексеева Л. А. и Рыдник В. И. Справочная литература по свойствам веществ и материалов. Комплектование и использование: Консультация.— Науч. и техн. 6-ки СССР, 1980, № 5, с. 36—39.

⁵ Масёкас М. Ю. Фактографическое информирование как объект библиотечной работы.— В кн.: Перспективы развития республиканской автоматизированной системы научно-технической информации: Тезисы докладов республиканской конференции (Вильнюс, 24—25 ноября 1977 г.). Вильнюс: ЛитНИИТИ, 1977, с. 62—65.

⁶ Масёкас М. Ю. Опыт фактографического информирования в библиотеке.— Науч. и техн. 6-ки СССР, 1981, № 3, с. 14—17.

⁷ Шапиро Э. Л. Диалог НТБ с потребителями информации.— Науч. и техн. 6-ки СССР, 1982, № 9, с. 3—9.

Резюме

Справочная литература и справки фактического характера имеют в библиотеках давние традиции. Ими занимаются библиографы.

В настоящее время новые факторы влияют на развитие фактографического информирования в библиотеках: это достижения теории информатики в разделе фактографии и увеличение количества фактографических документов в фондах библиотек, особенно справочников, промышленных каталогов и нормативных документов. Фактографические доку-

менты разделяются на три потока: ретроспективный фонд, новые поступления и поток коррективов.

В статье с позиций новых соотношений библиографоведения и фактографии формулируется концепция библиотечной службы фактографического информирования, разделение труда между библиотекарями и информаторами обосновывается экономической целесообразностью.

FACTOGRAPHIC INFORMATION IN THE LIBRARY**MYKOLAS MASIOKAS****Summary**

The reference literature and factographic reference lists have very old traditions in the libraries. The theoretical development of factography and the increased amount of factograp-

hic documents put the library against the new problems. The conception of factographic information service in the library is formulated in the article.